

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 12, NUMBER 2, 2023

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 12, No. 2, 2023

MARIANČIKOVÁ, E.: Fielitz, M. – Holger, M.: Digital fascism: social media as a driver of right-wing extremism (*Book review*). *Annales Scientia Politica*, Vol. 12, No. 2 (2023), pp. 49 – 51

EMÍLIA MARIANČIKOVÁ

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: emilia.mariancikova@smail.unipo.sk

DIGITÁLNY FAŠIZMUS. SOCIÁLNE MÉDIÁ AKO MOTOR PRAVICOVÉHO EXTRÉMIZMU.

Fielitz, M. – Holger, M.

Bratislava: HADART Publishing, 2022. 214 s.

ISBN 978-80-99941-61-9

EMÍLIA MARIANČIKOVÁ

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: emilia.mariancikova@smail.unipo.sk

Vedecko-výskumný pracovník zameriavajúci sa na pravicový extrémizmus Maik Fielitz a sociológ Holger Marcks sú autormi publikácie *Digitálny fašizmus*, ktorá sa zaoberá vplyvom sociálnych médií na vývoj pravicového extrémizmu. Internet, ktorý bol považovaný začiatkom 90. rokov za nástroj na rozširovanie slobody slova, dnes možno vnímať ako útočisko nenávisťi a intolerancie. Sociálne médiá poskytli nové prvky interakcie v kombinácii s možnosťami masovej komunikácie, z ktorých v súčasnosti významne profituje aj krajná pravica.

Autori v úvode publikácie poukazujú na samotnú definíciu pravicového extrémizmu zahŕňajúcu postoje znevažujúce skupiny iných osôb, nezodpovedajúcich predstavám o homogénnom národe. Cieľom je dosiahnutie etnicko-kultúrne čistej pospolitosti, čo je v rozpore s demokratickými zásadami zdôrazňujúcimi ochranu menšín, právo na rovnosť a pod. Vnímanie hranice medzi radikalizmom a extrémizmom považujú za problematické. Subjekty krajnej pravice sa na verejnosti označia skôr ako národno-konzervatívna a patriotická, či národná opozícia, aby sa vyhli prílišnej dramatizácii. Úspech pravicových extrémistov, či už

v Nemecku, Maďarsku, Brazílii, Taliansku alebo iných (nielen) európskych krajinách je však udivujúci a žiada si vysvetlenie. Publikácia preto hľadá odpoveď, do akej miery sú úspechy krajnej pravice spojené s digitalizáciou a sociálnymi médiami, a to v súvislosti s informáciami, ktoré sa v rámci digitalizácie rozšírili a umožnili zmenu vo vnímaní reality.

Druhá kapitola prispieva k pochopeniu toho, prečo autori hovoria o digitálnom fašizme. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že sa pojem fašizmus v súčasných politických debatách spomína s rozličnou motiváciou. Fašizmus sa často chápe ako uzavretá epocha, ktorá sa skončila druhou svetovou vojnou. Keďže bol fašizmus medzinárodným fenoménom, existoval aj v rozličných variantoch, ktoré sa odlišovali intenzitou vylučovania spoločenských skupín a uskutočňovania fyzických čistiek. Vychádzajúc z definícií odborníkov na fašizmus, a to Roberta A. Paxtona a Rogera Griffina približujú tzv. fašistické minimum, zahŕňajúce posadnutosť úpadkom národa, ktorému hrozí zánik, a preto musí dosiahnuť vlastnú obrodu, t. j. vykompenzovať si tento pociťovaný stav kultom jednoty, sily a čistoty. Pre pochopenie dynamiky fašizmu je taktiež rozhodujúca otáz-

ka, ako dokážu ultranacionalistické sily vykonštruovať realitu, kde ľudia uveria v nutnosť národného prebudenia. Významná podobnosť je autormi zaznamenaná medzi propagandou fašizmu a politickou komunikáciou pravicových extrémistov. „Klasický fašizmus patril medzi najzapálenejších užívateľov nových technológií ako denná tlač, film a rozhlas. A aj dnes je neprehliadnuteľné, že extrémna pravica veľmi šikovne využíva digitálne mediálne technológie ako sociálne médiá, chaty a vizuálne fóra, aby mohla šíriť mýty o národnom ohrození a navzájom sa v nich utvrdzovať. Ale nielen to: ukazuje sa, že mediálne možnosti, vďaka ktorým sa tieto mýty dokážu prezentovať nanajvýš pôsobivo, určujú dokonca formy fašistického organizovania“ (Fielitz, Marcks 2022, s. 20). Stierajú sa hranice medzi organizovanými aktivistami a individuálnymi podporovateľmi. Manipuláciou a riadením roja niektorí pravicoví extrémisti usmerňujú zdánlivo rozptýlený hnev jednotlivcov v rámci rôznych rovin sociálnych médií. Zároveň však vyvstáva otázka, do akej miery je táto fašistická dynamika podmienená pravicovými extrémistami a do akej miery je výsledkom impulzov, ktoré vysielajú samotné sociálne médiá. Úvahy autorov o digitálnom fašizme vychádzajú z teoretického argumentu, že „súčasný rozmach pravicového extrémizmu treba chápať ako sociálny jav, ktorý je síce usmerňovaný strategickým konaním organizovaného pravicového extrémizmu, ale jeho dynamika sa živí vnímaním podporovaným sociálnymi médiami. [...] V klasickom fašizme bolo úlohou autoritatívne vedenej strany, aby presvedčila masy o blížiacom sa zániku národa. Vo veku sociálnych médií však masy, ktoré sú náchylné veriť mýtom o ohrození, v oveľa väčšej miere samy manipulujú vlastné vnímanie, takže fašistické strany ako hybná sila fašistickej dynamiky sa prinajmenšom sčasti stávajú zbytočnými“ (Fielitz, Marcks 2022, s. 44). Z tohto dôvodu je potrebné pochopiť samotné pôsobenie pravicových extrémistov na internete s tým, ako svojou činnosťou vstupujú do interakcií so štruktúrami sociálnych médií.

V tretej až piatej kapitole autori poukazujú na aktivity krajnej pravice v sociálnych médiách, ktoré zodpovedajú ich samotnej štruktúre a odhaľujú tak základy digitálneho fašizmu. Predstavujú viaceré manipulačné techniky ako je technika dramatického rozprávania, digitál-

ne sprostredkovanie strachu prostredníctvom sociálnych médií, ktoré zmenili vnímanie reality, ale aj samotnej bezpečnosti. Objasňujú techniku gaslightingu ako manipulatívneho správania využívaného na dezorientovanie ľudí, narušenie dôvery vo vlastné vnímanie, čo vplýva na mieru závislosti od iných osôb, ktoré sú v pozícii manipulátora. Poukazujú aj na techniku manipulovania s metrikou s cieľom prezentovať naratív krajnej pravice ako to, čo stelesňuje vôľu ľudu. V praxi na sociálnych médiách to znamená získanie dôveryhodnosti na základe častého, pravidelného a mnohohlasného opakovania svojich názorov a postojov vo verejnej diskusii. Autori však hovoria o tom, že pre krajnú pravicu nie je v konečnom dôsledku rozhodujúce, či sa jej tvrdenia opierajú o vôľu ľudu, ale skôr to, či sa pomocou jej naratívov dokáže sformovať masa kritikov a dokáže sa dostať do povedomia čo najväčšieho počtu ľudí. Reprodukcia obsahov, formou zdieľania a lajkovania rozhoduje o metrickej sile internetovej propagandy krajnej pravice, pretože vplýva na silnejšiu dynamiku šírenia obsahov.

Fielitz a Marcks v šiestej kapitole poukazujú na samotné formovanie digitálneho fašizmu. Fašistická logika sa na základe ich tvrdení rozvíja v digitálnom veku v podobe interakcií medzi konaním pravicových extrémistov v sociálnych médiách a vlastnou štruktúrou týchto médií. Digitálny fašizmus predstavuje hybridnú formu fašizmu, ktorá sa neviaže na tradičné modely politiky. „Lemujú ju skôr digitálne subkultúry, ktorých často neformálne štruktúry živí jej dynamiku. [...] Krajná pravica pri tom zároveň profituje z distribučnej logiky sociálnych médií, v dôsledku čoho krajne pravicové naratívy ohrozenia a konšpiračné teórie naberajú rýchlosť, takže fašistická logika si už takmer žije vlastným životom“ (Fielitz, Marcks 2022, s. 143). V komparácii s fašizmom v medzivojnovom období, kedy boli strany organizované hierarchicky a komunikačné prostriedky boli sústredené v orgánoch strany, digitálny fašizmus sa formuje úplne inak. Politická manipulácia si už v dôsledku digitalizácie nevyžaduje centralizovanú a formálnu koordináciu. Horizontálne štruktúry sociálnych médií vytvárajú decentralizovanú formu fašizmu, ktorá má napriek tomu autoritársky charakter. Digitálny fašizmus však nenahrádza krajne pravicové organizácie. Digitálne komunikačné mé-

diá umožňujú nové formy združovania a artikulácie. Zvláštnosťou rojov, ktoré sú ovplyvnené digitálnou kultúrou nenávisti je ich spontánny a voľný výskyt s časovo obmedzenou účasťou jednotlivcov, neuvedomujúcich si skutočnosť, že sú súčasťou väčšej dynamiky. Stiera sa hranica medzi nevinnými vyhláseniami a politickou propagandou, ale aj zodpovednosť za kolektívne konanie. Do týchto virtuálnych bojových spoločenstiev sa môže zapojiť ktokoľvek, a pritom nik nenesie zodpovednosť za následky. Aj napriek tomu, že priamo nevolajú po násilí, šíria príbehy o hrozbe a ohlasujú nevyhnutnosť jeho eliminácie. Prostredníctvom nariekania opakovane oslovujú jednotlivcov s cieľom interpretovať mýtus obete a jeho vedľajšie účinky (sprisahanie a zrada) vyvolávajú potrebu heroického pokračovania. „Zatiaľ čo klasickí fašisti sa dali rozpoznať podľa čiernej alebo hnedej košele, digitálny fašizmus sa prezlieka do pestrého trička internetovej kultúry, ktorá je produktom toho, akým spôsobom fungujú sociálne médiá. To z neho robí mimoriadnu výzvu, pretože sa stáva premenlivým a ambivalentným, nemá jasné organizačné centrum, na ktoré by sa dali zamerať ciele protipatrenia“ (Fielitz, Marcks 2022, s. 172).

V závere publikácie sa autori zaoberajú výzvami, ktoré tento variant fašizmu predstavuje pre otvorenú spoločnosť a načrtávajú spôsoby ako možno eliminovať negatívny vplyv sociálnych médií. V prípade digitálneho fašizmu totiž nestačí upriamiť pozornosť len na aktérov šíriacich kultúru nenávisti, je potrebné zaoberať sa aj štruktúrou, z ktorých čerpá dynamiku. Krajná pravica sa spolieha na súbor manipulačných techník, dobre korešpondujúcich so spôsobom fungovania sociálnych médií. Profituje tak z novej organizácie vnímania. Tá je čiastočne kompatibilná s fašistickou logikou a poháňa extrémnu pravicu.

Aj napriek tomu, že publikácia v mnohých aspektoch predstavuje zhrnutie už známych poznatkov o sociálnych médiách a postfaktuálnej dobe, výstižne definuje sociálne médiá ako motor pravicového extrémizmu. Digitálny fašizmus už nefunguje výlučne prostredníctvom ideologizácie nás, ale skôr podnecuje jednotlivca k radikalizácii, široké masy k rasizmu a do skepsy voči demokracii, pričom čoraz viac polarizuje spoločnosť. Na základe tvrdení autorov sa digitálny fašizmus rodí tam, kde so-

ciálne médiá prispievajú k lepšiemu ukotveniu krajne pravicových mýtov o ohrození.

Publikáciu možno hodnotiť ako obsahovo zaujímavú, keďže autori objasňujú vzťah krajnej pravice a sociálnych médií a definujú nový, hybridný variant fašizmu, ktorým je potrebné sa vo vedecko-výskumnej oblasti podrobnejšie zaoberať.